

Barabás László

A GÚZSSZEKÉR (SÓVIDÉKI LEÁNYOK CSELÉDSORSA — 1922—1945)

Különös, számomra ismeretlen könyvecskét keresett elő Lukács Mártonné Sükösdí Erzsébet alsósófalvi születésű, Szovátára telepedett munkásasszony a régi családi iratok közül:

SZOLGÁLATI (CESELÉD) KÖNYV

Cseresznyés Mária számára, született Alsósófalvi községben, Udvarhely járásban, Udvarhely megyében, illetékes Alsósófalva községben. Kiadatott a rendőrkapitányi hivatal által 1904. évi június hó 30-án.

SZEMÉLYLEÍRÁS:

Születési év.: 1887

Vallása: ev.ref.

Termete: növésbe

Arcza: kerek

Szeme: kék

Szemöldöke: szőke

Orra: rendes

Szája:

Haja: sárgás

Fogai: épek

Szakáll: —

Be van-e oltva: igen

Sajátkezű aláírása (hiányzik).

A cselédkönyv tulajdonosa, Cseresznyés Mária a Sükösdí Erzsébet édesanyja volt. Életéről ez a könyvecske maradt fenn. Nem szívesen beszélt fiatalkoráról, cselédveiről — emlékezik Sükösdí Erzsébet.

Cselédveiről? A megalázónak tartott nevet, a Sóvidéken nem használták. A törvény és a kívülálló, a másik fél nevezte cselédnek a szolgálóleányt. A személyleírás után mindjárt a törvény következik (vajon hány szolgálólány olvasta el?). — *Kivonat a cseléd és a gazda közötti viszonyt szabályozó 1876-iki XIII. törvénycikkelyből. I Fejezet 1§. — Az, ki magát szerződésileg bizonyos háztartási vagy gazdaság körüli személyes és folytonos szolgáltatásoknak legalábbis egyhavi időtartamon át bérért való teljesítésére kötelezi, cselédnek, az pedig, ki a szolgálati szerződésnél fogva a cseléd bérét kiszolgáltatni köteles, gazdának nevezetik.*

Nem tudom, mit érthetett meg ebből Cseresznyés Mária, de a cseléd szót nem szerették a szolgálni induló leányok. Íme egy későbbi vélemény: „Amelyik asszon azt mondta, cseléd, az egy se jó asszon. A fene egye meg eszt a nagyságát, hát mű nem vagyunk cselédek, nem mentünk hezza. Addig vártunk, míg jött egy olyan, amelyik azt mondta:

— Maga el akar szegődni?

— Igen, el.

— Nekem is kellene egy leány!

Ehhez elmentünk, ez jó asszon.”

A cselédkönyv bejegyzése szerint Cseresznyés Mária tizenhét éves, mikor szolgálni állott. Az adatot nem tartom irányadónak, valószínűleg nem az első gazdája állította ki a könyvecskéjét 1904. június 30-án, fél évvel a szolgálatba lépés után. De mi űzte, hajtotta ezt a leányt? Kilencc év alatt, több városban tizenöt gazdánál szolgált! Konyhalányként kezdte Csizsár József kaszinófelügyelőnél 1904. január elsején, de már október elsején Zinty Gusztáv ügyvédhez szegődik. Miért kellett fél-évenként gazdát cserélnie? Miért ült özv. Weisz Ignáczné magánzónénál 1910. november 16-tól — mint mindenek — csak 1911. március 2-ig, ha gazdája azt írja a *Szolgálati bizonyítványába*: „minden tekintetben jól viselte magát”, vagy Herczeg Ferencné miniszteri oszt. tanácsos nejenél 1911. március 4-től (az előző helye után hamar kapott új helyet!) 1911. július 4-ig, ha a bejegyzés szerint „hűséges, ügyes, szorgalmas és erkölcsös. Megelégedésemet kiérdemelte. Bárkinek ajánlható.” Mi nem érdemelte ki a Cseresznyés Mária megelégedését? A nagyobb fizetés kényszere űzte-hajtotta egyik helyről a másikra? A könyvből csak erre kapok választ; első helyén havi hét korona fizetést kapott, s ez alig egy-két kivétellel helyről-helyre emelkedett. 1913-ban havi harmincnégy koronát keresett. Hogyan élt, hogyan keresett gazdát, mit dolgozott, kivel találkozott kimenőkor? Élete legfontosabb könyvéből nem kapok rá választ. És miért kellett huszonhat éves koráig szolgálnia, miért csak akkor ment férjhez? Nem volt elég stafíringja? Ha a szolgálásban keresett pénzből állította ki magát, sok-e vagy kevés a menyasszonyi hozománya?

Cselédéveiről ez a másik dokumentum:

Másolat

1914. év Január 27-én Cseresznyés Máriának

Menyasszonyi hozománya és minden

hozza tartozandó fabutor és paraferniom

1. <i>Első a fabutor összefoglalva, Egy kaszten, egy záros láda</i>			
	<i>Egy kanapé, egy tálas, két ágy, egy asztal és két szék</i>	Kor	fill
	<i>Ezeknek ára</i>	108	
2	<i>tétel Egy varogép</i>	80	
3	<i>" Tizenegy 11 darab párna és egy kicsi</i>	68	50
4	<i>" Kétdarab 2 derekaj kéttrend hajjal</i>	58	60
5	<i>" Három 3 darab dusza haj</i>	9	50
6	<i>" Négy 4 darab vetett ágy takaro összes ára</i>	21	40
7	<i>" Kettő 2 darab viselő ágy takaró</i>	7	
8	<i>" Hat 6 darab viselő párnahaj ára</i>	7	60
9	<i>" Hat 6 darab abrosz ára</i>	13	20
10	<i>" Tizenkettő 12 darab törülköző kendő 6 darab</i>		
	<i>hat kor 6 darab 4 k 80 fil össz</i>	10	80
11	<i>" Kilenc 9 darab változó párna haj ára</i>	9	30
12	<i>" Tíz 10 darab zsák ára</i>	10	20
13	<i>" Egy cserge, egy gyapjulepedő ütette és</i>		
	<i>egy szimpla, összesár</i>	24	
14	<i>" Egy 1 szekértakaró, kettő 2 darab alsó lepedő ára</i>	7	30
15	<i>" Kettő 2 rend menyasszonyi öltözet ára</i>	34	50
16	<i>" Kilenc 9 öltözet főrevaló keszkenyővel</i>	81	30
17	<i>" Kettő 2 nagy keszkenyő és egy hárász</i>	15	20
18	<i>" Egy gyapjú átalvető Kettő tarisnya ára</i>	8	60
19	<i>" Egy darab téli posztó ujas</i>	10	
20	<i>" Nyolc rend változó fehérmű ruha felső és alsó</i>	16	
21	<i>" Egy darab vasaló, és egy hűsőrölgép</i>	5	
22	<i>" Összes konyhaedény berendezés ára</i>	8	80
23	<i>" Kettő pár lábbeli (cipő)</i>	16	
24	<i>" Kaszten és kanapé takarók</i>	4	10
25	<i>" Also szoknya Nyolcz 8 darab takaróruha</i>	3	40
Ezenel lelki ismeretesen megbecsültük árakba Összeadva		638	30
<i>Szász János mint szószóló gazda és</i>			
<i>Fülöp G Józsefné mint tanu</i>			
<i>Bálint Mihályné mint tanu</i>			

Mi történt a házasság után? További életét is a cselédkönyvből olvasom ki. A krónikát az utolsó tiszta oldalakon kezdi, s ki tudja, miért nem fejezi be, még lenne hely.

„1914 január 14-én léptünk házasságra és 1914-be született október 11 Sükösd Ilona szombaton és 1917-be Sükösd Marika márczius 12 hétfő este 11 óra és 1918-ba Sükösd Amáli május 6 hétfőn 1920-ba

Sükösd Katalin január 14 szerdán reggel 1921 született Sükösd Vilma júniusba hétfőn Sükösd Dániel született 1923 január 5 pénteken délután 4 órakor. 1924 Sükösd Erzszi születet szeptember 7dikén csütörtökön este 11 Sükösd Sándor születet 1928 július 10 szintén délelőt”. A másik tiszta oldalon: „Sükösd Marika meghalt 1924 február 25”.

Még lenne hely, s lett volna úrnivaló is. A nyolcadik gyermek után megszülte a kilencediket, és ketten még elhaláloztak. Férje az első világháborúból rokkantként tért meg, hat gyermeket kellett szinte egymagának felnevelnie. Ahogy akkorára nőttek, indultak ők is szolgálni. Cseresznyés Mária életformája gyermekeiben megisméltódott, a következő nemzedék is ugyanúgy járt szolgálni, mint az övé.

Az alábbiakban e ma még szóra bírható nemzedék cselédkönyveit, cselédemlékeit szóltatom meg, keresve a feleleteket Cseresznyés Mária cselédkönyvéből rám meredő kérdésekre. A lejegyzett beszélgetésrészletek, vallomásszövegek a két világháború közötti időszakra és a második világháború éveire vonatkoznak. A sóvidéki cselédkedés, szolgálás újabb, szinte napjainkig fennmaradt formái (szezonzmunka a tengerparton, üdülőhelyeken, bejárónői státus stb.) újabb összeállítás tárgyát képezik.

A cselédeveire emlékező hat adatközlő közül kettő atyhai, kettő korondi (illetve fenyőkúti) és kettő alsósófalvi születésű. Ez utóbbiak Cseresznyés Mária leányai.

Név és rövidítése	Születési év	Mikor szolgált
1. Tófalvi Ágostonné Oláh Juliánna TOJ	1908	1922—1933
2. Vinczefy Gézáné Lőrincz Erzsébet VLE	1912	1923—1933
3. Kacsó Istvánné Sükösd Ilona KSI	1914	1926—1946
4. Kerestély Gyuláné Kis Mária KKM	1917	1928—1937
5. Lukács Mártonné Sükösd Erzsébet LSE	1924	1936—1945
6. Simó Andrásné Lőrincz Anna SLA	1925	1938—1944

Lenézték azt, aki nem szolgált

SLA: Édesanyám azt mondta, aki leány nem szolgált, nem lesz asszon abból, amelyik legény nem katona, nem lesz ember abból. Tizenhárom éves voltam, s már elvittek szolgálni. Heten voltunk testvérek, édesapánk a faragásból nem tudott eltartani. Az erdőn a palankáccsal kereste a kenyeret. Láttam, hogy a testvéreim, akik szolgáltak, milyen szép pénzeket küldtek haza, bizony pályáztam én is. Nekem otthon csak dolgozni jut, de nem vesznek se cipőket, se ruhákat.

Nem is követelözhattünk, mert nem volt honnat. Édesanyám megkérdezte, nem mennél el te is szolgálni. Én azt mondtam, elmegyek, mert láttam, hogy veszik a szép ruhákat a testvéreim.

VLE: Én már tizenegy éves koromtól elmentem szolgálni. Édesapám meghalt, s haton voltunk testvérek. Én voltam a nagyobb. Amikor meghalt volt az édesapám, valami sok adósság maradt, földeket is kellett eladjon édesanyám, és én őt nagyon sajnáltam.

LSE: Én lefelőször tizenkét éves koromban szolgáltam Parajdon egy kereskedőnél. Takarítottam, segítettem főzni, s a gyermekeket is rendeztem. Nyáron odavoltunk, ősszel hazamentünk az iskola végett. Amíg nem konfirmáltunk, az én szüleim nem engedtek el a háztól.

KSI: Tizenkét éves koromban mentem el először szolgálni Erzsébetvárosba. Édesanyám is szolgált ott sokat, jártam is annál a nagyságánál...

TOJ: Tizennégy éves kortól már mentek szolgálni. Régebb azt mondták, aki nem szolgál, abból nem lesz jó háziasszony. Lenézték azt, aki nem szolgált, nem tud az se azt, se ezt, se főzni, semmit nem tud béosztani. Én is tizennégy éves koromtól huszonhatig jöttem-mentem, mint a zsidóban a fájdalom. Édesanyám meghalt, s a mostoha... ostoba. Elmentem.

KKM: Nálunk a legnagyobb gazda leánya is elment szolgálni, hogy lásson, tanuljon. Olyan is volt, hogy a családból két leány szolgált Szebenben, s ők itthon szolgát tartottak.

TOJ: Ezelőtt, hogy menjen egy leány gyárba dolgozni? A gyári leányokat münk néztük le, a szolgálók. Le biza! Azt mondtuk a gyári leán olyan ócska leán. Nem mentem vóna egy gyárba, hát hányszor hívtak. Ott vótak a testvéremék. Brassóba a cukorgyámál. Nem mentem vóna oda semennyiért!

Megkérdezte, elszegődnék-e

LSE: Télen nehéz volt az elhelyezkedés, mert ahol megbecsülték, onnét nem mozdul el senki télvíz idején. Nyáron sokkal könnyebb volt, mert hazakérték a leányokat a nehezebb munkaidőben. Egy unokatestvéremmel mentem Kolozsvárra, február végén vót. Ő is vitt egy címet, én is vittem egy címet. Viszont a címen nem kaptunk meg senkit. Azt mondja az unokatestvérem:

— Ne búsulj. Bözsi, elmegyünk egy családhoz. Csomagot küldtek, hogy vigyem oda. Elvisszük a csomagot, s lepanaszoljuk, hogy nincs hol megszálljunk se, és elhelyekdjünk se.

El is mentünk, alig bírtuk a nagy csomagot. Kértük, engedjék meg, hogy egy széken reggelig ülünk el. Azt mondja az asszon:

— Nem tudok helyet adni maguknak.
 — Hoztam egy csomagot, akkor tessék elvenni, hogy menjünk tovább.

Elvette a csomagot, felbontotta, megnézte. Akkor azt mondja:

— Hát maradjanak. Itt a konyhában valahogy megférnek.

Ottmaradtunk, megvirradtunk. Másnap reggel indultunk, hogy helyezkedjünk el valahol. S ahogy mentünk, ahol szoktak jönni-menni, akiknek szükségük volt ilyen leányra, van ott az a sétatér lefelé, ott megálltunk. Álldogáltunk és beszélgettünk. Odajön egy idős hölgy, s azt kérdezi:

— Nem szegődnének el?

— Dehogynem, mind a ketten állást keresünk.

— Nekem a kisebbik is elég volna.

Én voltam a kisebbik, a hónaljáig értem csak az unokatestvéremnek.

Azt mondja:

— Én itt megvárlak, ha esetleg megegyeztek, akkor gyere ide vissza, s mondd meg, hogy ne keressünk kettőnek szállást. Jött egy másik asszony is. Mondja az első, hogy neki a kicsi kellene.

— Éppen jó, mert nekem a nagy kell!

Avval ketten kétfelé elmentünk.

VLE: Úgy kerültem Bukarestbe, hogy ott szolgált az unokatestvérem. Egy angol mérmőknél. Ott akárkit nem fogadtak meg. Engem azért fogadtak meg, mert tudtam németül, megtanultam Szebenben.

KSI: Volt egy nagynéném Erzsébetvárosban, az keresett helyet. Sokan mentünk innét Sófalváról akkor egyszerre. Egy szekeret megfogadtunk, s az vitt odáig.

SLA: A testvérem egy zsidó papnál szolgált Segesváron, s járt a pékséghez. Asszonyom azt kérdezte, nem tudsz egy kislányt nekem is szerezni? Írta a testvérem, hogy édesanyám vigyen ki. Négy kicsi leányka esszetársult, édesanyám is jött. Egy kicsi átalvetőbe belépakoltuk a ruháinkat, s tettük a vállunkra. Megindultunk gyalog. Ki a Kalonda tetejére s Firtos tetőn, s ott le Keresztúrig. Pampóba s mezítláb. Addig nem láttunk vonatot. Na, jön a vonat. Sípolt, úgy megijedtem. A vonatban már büszke voltam.

— Úgy-e édesanyám is ott ül velem, nem jön haza?

— Ne búsuljatok, nem hagylak ott tüktököt!

Vót egy korondi asszony, rokonság, oda megszálltunk. Másnap reggel mentünk, elhordtuk az újságokat, adtak a kezünkbe egy-egy kiflit. Küldtek hogy ismerjem fel a utcákat.

TOJ: Egy falunkbéli katonával, Szász Jósakával értem oda Brassóba. Az állomáson aludtam. Ahogy annyira virjadott, elindultam. Jött egy kicsi férfi, s kérdeztem, merre vezet bé az út a városba.

— Hát maga ott mit csinál? — kérdi.

— Nekem ott egy barátném van, aki a helyet már megszerezte.

— Hát maga csak egyedül jött?

— Dehogy jöttem egyedül, egy falunkbéli katonával jöttem az állomásba, de elvesztettem, s egyedül maradtam.

Annál rosszabbat semmit se szólhattam, mint azt.

— Igen — azt mondja —, egy fiatal leány, el lehet képzelni, egy katonával. Maga nem egyéb, egy katona-Sári, szégyellje magát!

Én úgy sírtam, mint az eső. Én nem bánom, akármit mond, csak a városba érjünk bé. Mikor odaértem, már lány vót a helyembe, mert elkéstem, s kellett keressek helyet. Osztán jött egy nagysága az utcán s kérdezte, elcsigődöm-e. Mondom, el.

LSE: Úgy csinálták, mikor nekik tetsző leányocskát kaptak, hogy előleget adtak. Ha visszamondta, hogy nem megy oda, az előleget duplán vissza kellett adni. Mindenütt ez volt a szokás. Pláné, ahol nem ültek meg a leányok. Ott nem ültek meg, ahol a leánynak nem volt becsülete, nem kapott enni, gorombáskodtak vele, vagy kitétték egy hideg helyre. Egy vendéglős adott foglalópénzt. De mikor el találta kottyintani, hogy vele egy szobába ké hálni, akkor már a hideg végigfutott a testemen. Ott volt az ember s egy fiú. S akkor egy fiatal leányka köztük vetkezzen, mosakodjon, hát ez már igazán nem egészséges dolog. Ott még kezdtek simogatni, ölelgetni, osztán nekem egyéb nem kellett. Én már ide bé nem teszem a lábam. De most a pénzzel mit csináljak? Mondom a barátnémnak:

— Elmegyünk a vendéglőhöz, s odaadod a pénzt a kasszaskisaszszonynak. Mondd meg, hogy én elutaztam.

Ugy is történt. Bévitte, odaadta, a főnök nem volt ott. Fel a villamosra, s eljöttünk.

Hol lesz megállásom?

SLA: Én olyan kicsi leánka vótam, hogy mikor a gazdám, Richter úr meglátott, azt kérdezte:

— Te kislány, te akarsz ide jönni?

Megtekergette a fejét. Olyan fényesség vót, úgy megijedtem. Reszkettem, féltem.

— Egy hétig itt marad, s ha nem olyan a mozgása, ha a mondottat nem csinálja, nem szokja meg, eljön — mondta édesanyám.

Richter úr leánya kedvesen hívott:

— Nézd — azt mondja —, jól fogsz itt élni. Ne búsulj, nem fogok én idegen lenni. Erre a kicsi fiúra vigyázol.

Lassan megvigasztalódtam. Gondoltam, nem ké menjek az erdőre eprészni, málnászni, féljek a farkastól, medvétől. Elküldtek fé Jáhorosba, mentünk vagy ötven kilométert gyalog. Megszedtük a két kosár epret, édesanyánk előnkbe jött, vette két karjára, vitte Szovátára, Parajdra eladni. Mindenre féhasználtak münköt, nem hevertünk az ágyba. Mégis jobb lesz itt a tisztaságba, mint az erdőben. Én bizony szót fogadok, csinállok, amit mondnak. Egy hétig asszonyom minden takarításomat, minden pucolásomat nézte. Otthon szigorúan neveltek, a mosogatásunkat is utánvizsgálták. Ha nem csináltuk jól, újra kellett csinálni, úgy bétanítottak. Asszonyom hallgatta, hogy rendezem a kicsi legénykét, mit csinállok. Azt kérdezte:

— Te még hol szolgáltál?

— Sehol.

— Nahát, a huszonkét éves leány nem csinálta úgy, mint ez a csepp leányka.

LSE: Bekerültem egy családhoz, egy öregasszony volt a gazda. Volt hat szoba, abból délelőtt kitakarítottam hármat, délután hármat. Főztem, piacra mentem, mindent csináltam, fát vágtam. Maradtam volna, de volt gazdasszonyomnak két boldogtalan testvére. Az egyik olyan bolond volt, két hétre, ahogy odamentem, kitört rajta a betegség. A háziasszonyt bevittük a kórházba, s akkor a kettővel ott maradtam, a két nem tökéletesen. Elmentem a piacra, s véletlenül megkéstem, mert eltévedtem. Én nem jártam ott soha. Nem tudtam visszamenni azon az úton. Ahonnan elindultam, mindig oda tértem meg. Mirc hazaértem, a nap hanyatlott le. Kijött az a férfi, s azt kérdi:

— Te hol tekeregtél?

— Nem tekeregtem, eltévedtem — mondom.

— Nem igaz!

— Hogyhogy nem igaz? Maga tudja, hol voltam?

— Tekeregtél a legényekkel!

— Hogy tekeregtem volna, nem lássa, most hozom, amit vettem.

Nem sokat szóltam, féltem is tőle, hogy nem normális. Fékapta a konyhakést, hogy a nyakamat vágja le:

— Megöllek, te ... te paraszt!

Mikor a kést fékapta, én felszöktem az ablakra, hogy szökjek ki az emeletről. Alattunk szabóság volt. Fiatal suhanc fiúk voltak ott, beszéltek is hozzám. Hallották, kiáltottam, segítség. Eléggé ráztam az ablakot, hogy kirántsam, de nem tudtam. Azok kiszöktek lentről, s futottak

fel. A félkegyelmű, mikor látta, hogy az ablaknál jönnek a lentiek, a kést bédobta az asztal alá, s befutott a szobába, bezárkózott. Bezárta a verendaajtót is, hogy ki se tudjak menni. Azok béütötték. Kérdik, hát a kés miért van az asztal alatt. Mondom, le akarta a nyakamat vágni. Ezek jöttek, s elmentünk a rendőrségre. A rendőrség kiszállott, s azt mondta, tovább itt nem maradhat. Mondom:

— Hova menjek rögtön most?

— Háljon a rendőrségen!

— Én? Én biztosan nem hálok a rendőrségen! Én nem loptam!

A rendőrök azt mondták, ha nem nyitja ki az ajtót, főbe lövik. Kinyitotta, de avval a feltétellel, hogy őt ne bántsák. Azt mondta a rendőr, legyen szíves fizesse ki a leánykát. Neki nincs pénze. Esszécsomagoltam, s eljöttem fizetés nélkül. Gondoltam, csak találok valakit, ahol elháljak, s holnap elhelyezkedem. Ahogy így állok a lépesőházban, jön egy kicsiny asszon, akkora, mint én. Ismert, mert ott laktak abba a házba, csak fent. Azt kérdi, mi van. Bözsikém. Mondom.

— Nem baj, gyere hozzám. Van két kicsi fiam, s ügyelsz reok.

Megörvendtem, nem maradok az utcán. Akkor a két rendőr elköszönt, s én a kicsi asszonnal elmentem, s megszegődtem.

TOJ: Udvarhelyre bémentünk Ferenczy Károlyni. Nagy gazdasága, nagy vendéglője vót. Az úr ideges természetű vót. Kelltt csinálni fatányérost, vagy vót pörkölt vagy leves. Meg vót készítve, le vót téve a jégpincébe, s azt kelltt felhozni. Olyan ideges volt az úr, nem mondta, hogy hozdad fel ezt a fatányérost, vagy hozza fel azt a levest, hanem azt az ... izét ... azt az ... izét hozd fel ... de még mindig nem tudtuk, hogy mi az. Elmentünk, mentünk, hoztuk fel, ha én, ha a társam. De nem tudtuk tökéletesen. Vót úgy, hogy megtaláltuk, s vót úgy, hogy nem. Vissza kelltt vinni, s akkor káromkodott. Az nekem borzasztó nehezemre esett. Azt mondtam:

— Nekem ne káromkodjék az úr, hanem mondja meg, hogy mit hozzunk, s ha nem, osztán megbolondulok, egyszé a fejibe vágok egy üveget vaj lábost, vaj ami a kezembe lesz.

— Ej, bolond csipros korondi, ej ezzel baj van — mondta csúfondárosan.

Ez osztán nekünk nem esett jól. Az egyik szolga udvarolt az egyik szolgálótársamnak, el is vette. Annak a menyecskének a testvére volt Brassóba, s az írta, hogy milyen jó helyet szerét neki. Az fémondott, ment oda. Azt mondtuk, ebbe a rossz helybe többet nem ülünk. Én es fémondtam. Addig soha nem tudja az ember egy helyet megállapítani, míg ott vagyunk, csak azután.

Egy öreg nagysága megfogadott. Adott nagy pénzt, százötven lejt egy hónapra. Tízszé kellett venni egy kiló húst, de azt legalább ötszázé visszaküldte a mézáróshoz, nem vót jó. Végül odacsapta a mézárós, na, vigye, ha akarja. Az a hús vót, amit visszavittem. Annak a húsnak levágta a hinyárját, s beledobta a szószba, s azt adta nekem. Nekem az nem kellett. Azt mondtam, nem bánom, ha hagymát eszik es, de nekem es abból adjon.

Vettek a nagyságáék három malacot. Hallottam, hogy németül beszélgetnek a háziasszonnyal, én nem tudtam, mit beszélnek. Közösen járatták az újságokat. Azt mondja a nagysága, hogy a háziasszonytól hozzam el az újságot. Bémegeyek, s azt mondja a háziasszony:

— Maga mondjon fé, s én magát elrendezem. De most úgy kiteszem innét, mintha magára haragudnám. Osztán maga egyébbel ne törődjön.

— Jól van, jól, de hogy tudok fémondani?

Mert azt mondták, csak akkor engednek el, ha más lányt viszek magam helyett.

Nahát mikor az újságot ideadja:

— Menjen maga, ne tátsa a száját! Mit áll meg itt, mit bámul engem?

Aharról kijöttem. No, azt mondja a nagysága, látja, hogy nem szereti a házinagysága, hogy megálljon, bámuljon. Mikor beküldik az újságért, maga kérje az újságot, s jöjjön rögtön.

Kivittem a szemetet hátra, s a házinagysága futott utánam, hozta a szemetet. Azt mondja, maga készüljön úgy, hogy utazom el, s elkérem én, hogy apámnak hozzon vissza házikenyeret. De most hamar menjen, ne vegyék észre, hogy ketten vagyunk. Jön bé, mondanak németül, mondanak, hát elkért. Mikor menyünk felazon, azt mondja:

— Azért mondtam, hogy felmondjon, hogy a három malacot megvették. Nem elég, hogy azt a kevés bért adja, s magának rendesen enni sem ad, azt mondta, ha megdöglik a malacból valamelyik, akkor a maga fizetéséből vonja le.

Én kellett hordjam a szomszédból nekik az ételt. Azt mondta a háziasszony, minek kell a malac, miért nem vettek készen egy disznót. Van nekem egy barátnőm. azt mondja, viszen oda.

— De kérjél legalább ötszáz lejt, mert ott megadják. Nekik rendes jó leány kell.

Bé es mentünk, s rögtön megfogadott. Adott nekem ötszáz lejt. Ott osztán az évet kitöltöttem.

KKM: A többi lányok mind elmentek Brassóból, nagyobbak lettek, s egyedül maradtam. Édesanyám azt akarta, hogy menjek Szebenbe,

mert ott vót két fiútestvérem. Odamentem, ott szolgáltam hat és fél évig. Elmentem a fiútestvéreimhez, ajánlottak ide-oda. Ha tetszettem az uraknak fölvettek, ha nem, mentünk tovább. Az első helyemen nyolc hónapig voltam. Szövőmester volt az úr, cseh volt, Csehszlovákiából jött, a nagysága magyar. Volt három kislányuk. Nem akartak jobb fizetést adni, s híttak olyan heré, ahol többet adtak. Odamentem. Zsidóul beszéltek, nem lehetett megérteni. Velem magyarul beszéltek, egymás között zsidóul. Az öregnek, Samu Józsefnek bútorüzlete volt, a fiatal úrnak mozija, Schön Pistának hítták. Foglalkozott juhbőrökkel is. Hozták oda, s adta el. Dolgozni, dolgoztam eleget, mostam, főztem, gyereket neveltem. Fizetni is fizettek ötszáz lejrt egy hónapra. De aztán elmentem Temesvárra, mert ott is volt egy bátyám, s azt mondta, ne szolgáljak ötszáz lejért, mert ott ezer lejrt kapok. Elmentem oda, s ott mindjárt meg is kaptam az ezer lejrt. Táblabíró volt, akinél szolgáltam. Domnu judecător Rădulescu. Felesége magyar volt. Az úrral beszélgettem románul, a nagyságával magyarul. Gyermekek nem volt, csak egy kutya. Vendéglőből hordtuk az ételt, otthon nem kellett főznie. Takarítottam, mindent csináltam. A kutyával mindennap háromszor sétálni kellett.

Hát, amint egyszer sétálunk, látom, hogy a szebeni nagysága a kirakatot nézi. Úgy megijedtem, gondoltam, valamit réám fogtak, vagy valamit elveszett. Felmentem, de nem mertem a nagyságámnak szólni, mert azelőtt olyan három héttel mentem oda. Hát csenget valaki, s hát a nagysága. Réám borul, sír, miért hagytam őket ott, azt mondja, mióta eljöttem, még tisztességesen nem tudott enni. Nem tudnak főzni neki, mert megszokta az enyémet. Azt mondja, visszamennék-e? Restelltem mondani, hogy nem megyek vissza. Azt mondtam, visszamegyek. De nem mentem. Itt jobb vót, nem vót annyi munka, a fizetés es jobb vót. Az ember a jót megszokja.

KSI; Az első helyen örmények voltak. Ügyes, katolikus népek. Mostam, főztem, mindent csináltam. Nagyobb lettem, s több fizetés kellett volna. Elmentem egy másik heré, az ember táblabíró volt, román, a nagysága magyar. Minden héten dagasztottam kenyeret. A tészta-t szervétába belékötöttük, s vittük a pékhez. Megvolt a pontos óra, vetette bé, délután mentünk utána. Ahogy dagasztottam, mind mondott, mind mondott, hogy kicsidenként vegyem, s úgy sűröljam. Én úgy soha nem dagasztottam. Addig dagasztottam, hogy a tészta el volt bolondulva. S nem elég, nyakon is vágott. Na, erre én a tészta-s kezemmel megmarkoltam. Kezdett sírni, hogy meg akarom ölni. Az ujjába valamit belészúrt, s kezdett folyni a vére. Meg is öltem volna, miért ütött nyakon, mikor jól dagasztottam? Jött a tejes. Azt mondta, menjen s

küldjön egy rendőrt, mert a leány meg akarja ölni. Elvittek a rendőrségre. Jött az úr. A városi kapitánynak elpanaszolta, hogy mit csináltam. A rendőrök néztek össze, s kacagtak. A város megtűt, hogy Vasilenét megverte a cselédje. Az úr azt követelte, hogy zárjanak be. A városi kapitány azt mondta, nem lehet, mert még nem vagyok tizennyolc éves. Kifizetett s eljöttem. De kiadta a rendőrségnek, hogy keressenek el a városból. Felültem a motorra, a város szélén leszálltam, s kerülővel elmentem a nénémhez. Osztán hazajöttem. Télen Parajdon szolgáltam Polacseknél, fűszerboltja volt. Tavasszal Szebenben mentem.

Délután megérkeztem, bódorogtam egész este, ott háltam egy vendéglőben. Másnap addig kasmatoltam, hogy elvezettek egy üsmerőshöz. S osztán elszegődtem egy jó heré, három évig voltam ott. Egy öreg pár volt, a nagyságát Schwartz Rozáliának hívták, kalapüzlete volt. Főztem, mostam, takarítottam. A konyhában, a sarokban volt egy ágy, azon aludtam. Jól volt itt, mert sok jándékot is adtak, aranykarika fülbevalót kaptam tőlük. Osztán az öregasszon meghalt, s az öregúr megsémbesedett. Egyszer részegen hazajött, kezdett taszigálni, s hogy nem hagytam magam, reám ütött. Erre én fétaszítottam, s reavertem. A leányának megparancsolta, hogy keressen el. El kellett jöjjek, másképpen jó volt.

Ésment egy rossz heré kerültem, a város széjire. Gazdám mészáros volt. A piacról vett sok zöldséget, s a hússal együtt árulta. Zsákokkal hordatta a cselédjeivel, s dupláján adta el. Nem szerettem, vagy két hónapot ültem. Eljöttem, hazakerültem. Megint visszamentem Szebenbe, egy nagy családhoz kerültem, volt a gazdának hat fia s egy leánya. Az úr gazdag ember volt, sok munkása volt, betongyűrűket csináltak. Mostam, főztem, takarítottam a nagy családra. Minden héten sütöttem egy nagy tekenyő kenyeret. S akkor vakbélgyulladással megbetegedtem, kórházba kerültem, megoperáltak. Az orvos azt mondta, egy évig ne emeljek, ne végezzek nehéz munkát. Haza kellett jöjjek. Szeptembertől itthon voltam januárig. Kezdtém kicsit jobban érezni magam, kíváncsotam a táncba. Mikor hazamentem, azt mondja édesapám, te már észre jobban vagy, immár elmehetnél szolgálni. Hárman szolgáltunk akkor rajtam küjjel, Amáli, Vilma, Erzsi. Menni kellett nekem is.

Egyik testvérem Kolozsváron lakott, ahhoz mentem, békerültem egy szállodába. Egy zsidó nagysága volt a főnök, Feleki Erzsébet. Naponta huszonkét szobát takarítottam. Jó fizetésem volt, hatszáz lej, én is már nagyobb voltam, húsz-huszzonegy esztendő. Csak az lett a baj, hogy megint megbetegedtem. Egy vider víznél nem lett volna szabad többet emeljek. Hazakerültem, egy kicsit pihentem, megint visszamentem, elszegődtem az Erzsébet fürdőbe. Ott nagy mocskosság volt, mazlagság,

nem szerettem. Elementem a szálloda felé. Hát a főnökné ott van az ajtóba. Azt mondja, jöjjön vissza. Igen, igen, de hogy hagyjam ott a helyet? Mondja azt, írták otthonról, hogy menjen haza. Úgy volt, ha tizenötödikén fémondtunk, elsején eljöhettünk. Visszakerültem a szállodába. Sokáig ott voltam, nyárig. De megint beteg lettem. Májusban végig kórházban voltam daganattal. Az orvos azt mondta, lehet inekcióval elmúlik, lehet operálni kell. Mikor kikerültem, elszegődtem egy mészárosnál. Eljöttünk Szovátra, a fürdőre. Saját villájuk volt. Hozta a húst, ott árulta. Eljött karácsony, és nem adott semmi ajándékot. Megharagudtam, mert szoktak adni mindenütt ajándékot. A főnökné esement visszahívtott a szállodába. Sokáig ott voltam. A főnöknével nem is volt baj, a szobaasszonnyal vesztünk össze. Olyan fuzsitus asszony volt, nem volt egészséges, ha nem veszekedhetett. Elkerültem egy olyan heré, hogy ketten főztünk az úrral. A konyhában volt egy olyan díván, azon aludtam, s örökké azon volt egy kutya is. Attól én füfesa betegséget kaptam, megrühösödtem. Egész testemet elvájtam. Az úr meglátta, hogy vájom a kezemet, s azonnal szélnék eresztett. Beírta a könyvbe, hogy betegen jött, s elbocsátottam. Megint békerültem a kórházba. Megfertőződtem, azt mondta az orvos, valami ekcémám van. Mikor kikerültem, egy siklódi leánnyal elhatároztuk, hogy beállunk maltert hordani, meguntuk szolgálni.

Azon a poszton...

LSE: Avval a kicsi asszonnyal elmentem, s megszegődtem gyermekisasszonnyak. Ezt a posztot úgy nevezték. Két-három személyt is tartottak. Volt szakácsné. Mikor esetleg nem bírja a szakácsné, még segítsek neki is. Reggel a gyermekeket felköltöttem, megfürösztöttem, tisztába tettem. Egyik hatéves volt, a másik hároméves. Akkor reggelit csináltunk a szakácsnéval, ennek adtunk. Míg a gyermekek játszódtak, segítettem takarítani. Mikor szép idő volt, mentünk sétálni. Tizenegy felé ízóraiztunk. A szakácsné béfejezte az ebédet. Ők zártak az üzletbe. Főnök volt az ember egy üzletben, kasszás az asszon, de szolgálta is volt kettő. Megebédeltünk, utána a gyermekeket lefektettem, azután segíttem a szobákban rendezni, megstopoltam, ami lyukas volt. Mikor a gyermekek fékeltek, uzsonnyát adtam nekik. S akkor megint egyet játszódtunk a gyermekszobában. Segíttem a szakácsnénak. Ez nekem jó volt, mert tanultam. Mint gyermek érdekelt, hogy Boris néni ezt hogy csinálja, azt hogy csinálja. Azt is megengedte, hogy én csináljam. A szakácsnénak s nekem külön szoba volt s ágy. Két évig laktam ott,

megbecsültek. Mikor a gyerekek kaptak reggelit, tízórait, én is ugyanúgy, ugyanabból. Megbecsülték a leánt mint embert.

Aztán nagyon leégték ők is, elvették az üzletjeiket. Zsidók voltak. Előbb a kasszából kitették az asszont, tettek mást, hogy az ember tartsa el a családot. Akkor az ember ment a kasszába, le kellett mondjon a főnökségről, az üzletet átvette más. Arról volt szó, hogy az ember csak kiszolgáló lesz, kisebb lett a keresete. Azt mondja az asszon:

— Bözsi fiam, el kell küldjem a szakácsnét. Ketten vajhon boldogulunk.

— Hát, amit tudunk, esszepótolunk — mondom.

Akkor az asszonnal ketten főztünk, ketten mentünk a piacra, s a gyerekeket vittük magunkkal. Mosóné es volt, annak is felmondott. Ezáltal az én fizetésem is csökkent. Kellett haza is küldjek, ruházkodni is kellett, nőttem, nem volt jó a kicsi ruha. Azt mondja nekem:

— Nem tudok emelni, Bözsi.

— Ne tessék haragudni, akkor én tovább kell menjek valahova. Muszáj lesz oda menjek, ahol többet adnak.

Mondom az asszonynak, hogy mire terveztünk a szomszéd leánnyal, aki egy fényképésznél lakott, fémenyünk Pestre.

— Jól van, Bözsi. Eléggé sajnálom magát, de nincs mit csináljak. Mint családtagnak, beleegyeztek, hogy jöjjenek el. Már az urának is kifelé állott a szekere rúdja.

VLE: Három évig voltam Brassóban egy gyermek mellett. Még azt is tudom, hogy Vinter utca egy szám alatt laktam. Németek voltak. Nem volt nehéz, mert csak gyermek mellett voltam, avval mentem sétálni. Megtanultam tőlük németül.

KKM: Brassóban Binderéknél szolgáltam. Binder Bucinak hívták a fiúcskát, akire vigyáztam. Tizenkét éves voltam, s a gyermeket réambízták, örökké együtt voltunk. Mondtam, hogy jöjjön, tanuljon, úrja le a leckét. Ott volt az ölömben a palatábla.

— Ich hab gesagt, Buci, komm so lehrnen — Buci gyere tanuljál!

— Buci habt gesagt ich komm nicht, du bist nicht Lehrerin — Buci nem megy, mert te nem vagy tanító néni!

Így veszekedtünk. A nagyságának nagyon tetszett, hogy a gyermekkel vitatkozok, s azt mondta, maradjunk így, s lefényképezett. Én úgy beszélék most németül, ahogy Bucikától megtanultam. Úgy beszélék németül, mint egy gyermek.

VLE: Az angol mérnökknél volt egy hatéves gyermek, amellelt volt frájlány, s Annussal ketten mű szobalányok. Annus az első szobalány, én a második szobalány. Volt egy orosz szakácsné is. Az úr ménök volt a követségénél. Elvette a cselédkönyvem, megnézte, németül kér-

dezetett. Azt mondta, jól van, maradjak. Velek nem nagyon találkoztunk, csak mikor ettek. Ezek olyan urak voltak, hogy úgy kellett tálcán kiszolgálgjuk, kézből. Szép fekete ruhába voltunk felöltözve, kicsi fehér köténybe, szép bonétába. Annus ment elől, én utána, ő vitte az első ételt, én a másodikot. Csak úgy, a vendégek körül kellett menni, és mindenki vett, amennyit akart. Takarítani volt szürke ruhánk. S nekünk külön egy cselédszoba. Jött a húsvét. Annus még haragudott is rám, azt mondja, hogy lehet hogy neked is annyi ajándékot adtak, mint nekem? Mikor én már régebb, hogy itt vagyok. Adtak finom csokoládét. Az úr ötszáz lejt, volt egy fiatalúr, az is adott ötszáz lejt. Nagyon finom népek voltak. Kített nekik a három év, és vissza kellett menjenek Angliába.

TOJ: Brassóban utoljára egy vaskereskedőnél voltam, Flörisch Károlynak hitták. Azt mondták a leányok, ha nem tudom mennyit fizetnének sem ülnének ott. Ez egy nagyon szigorú asszony volt. Akkor született egy gyermek, s kettő volt nagyobb. Mellettük volt a gyermekleány, s én voltam a mindenes. Mostam, vasaltam, főztem, mikor mit kellett. A nagysága megmondta, mit tegyek oda, a kamrában volt minden.

Mikor odamentem, megkérdezte, van mágának szüleje? Mondom, nekem nincs anyám, csak apám. No, azt mondja, magát nincs, aki megtanítsa semmire. Amit mondott, meg is tartottam. De azt mondom, ha meghalt, az Isten a porát is nyugtassa. Soha hogy engem megszidott volna, soha, soha. Mikor odamentem, azt mondták, így zár, úgy zár, a lány semmivel se szabad, hát ugye öt-hat, tíz kilóval vettük azt a vegyes süteményt. Azt mondta, akárhányszor ad a gyermeknek, mindig vegyen, s ha közbe kell, akkor is vehet.

S jött osztán a levél, hogy rögtön jöjjenek haza, mert édesapámat elhagyta vót a második felesége. Csak úgy engedtek el, hogy ha itthon a dógot úgy végzem, menyek vissza, de hát... Karácsonyba jöttem haza, itthon voltam március-ápriliséig. Akkor mentem átal Temesvárra. Ott vót egy nagybátyám, nála vótam egy fél hónapig, míg a várost egy kicsit megmutatta, mi hol van. Jó helyre kaptam, olyan helyre, hogy el se akartak engedni. Az úr mozdonyvezető volt, tekintetes úrnak kellett szólítani, nagy fizetést kapott. A fia állásba vót a postán. A nagyságának vót egy kifőzdéje. Én ott mindenes vótam. Főztünk, s onnét elvitték, s vót, aki jött oda ebédre. Fél hatkor keltem. Mire felkeltek, reggelit csináltam, vót három kosztosfiú, azoknak kellett készíteni reggelit, tízórást, avval mentek az iskolába. Ki kellett menni a piacra bevásárolni zöldséget, majorságot, ilyesmit. Vót úgy, hogy a nagysága elment egyedül, akkor kocsit hívott, amivel hazahozta, amit vásárolt.

Vót úgy, hogy én kellett menjek. Máskor az üzletben meg kellett rendeljem, hogy mennyi hús, mennyi liszt kell, mennyi zsemlekása. Mindből több kellett, s azt hazahozták az inasok. Mikor hazamentem, tudtam, mit főzünk, odakészítettem a vizet. Ha kellett laskát gyúrtunk, pénteki napon süttöttük a hígpalacsintát. Sőt vót úgy, hogy két-három helyre el kellett vigyem a kosztot. Az egyik kosztoscsészét vittem teli, a másikat hoztam üresen. De azt nekem külön megfizették. Kaptam én ott kétezer-kétezerkétszáz lejt, mikor mennyit egy hónapra.

SLA: Én neveltem azt a kicsi fiucskát, s takarítottam hat szobát. A gyermek ruháit én mostam ki, én voltam vele, asszonyom hivatalba járt. A gyermek annyira megszeretett, hogy nem az anyját kiáltotta, hanem engem.

Egyszer a szőnyeg alatt kaptam pénzt, máskor az abrosz alatt. Elmentem a testvéremhez, mondom, kaptam ennyi s ennyi pénzt az abrosz alatt. Ott én mér kapok? Otthon sohase kaptam. Elhányják, annyi pénzek van? Az azért van, azt mondja, kipróbálnak tégedet, nem-e veszed-e el. Nehogy egy banit is elvégy. Egyszer a varrógép tetején le volt téve egy tángyér tészta. Senkise ette, már penészedett forma. Egyet elvettem s megettem. Akkor nem szólt semmit asszonyom, s másnap es ettem belőle egyet. Mikor elvettem a másodikot, azt mondja, ki evett ebből a tésztaból, ki nyúlt hozzá? Én vettem, mondom, penészedett meg.

— Amit én valahova leteszek, ne nyúlj hozzá! Amit odaadok, azt megeheted, de ami le van téve, ahhoz nyúlni nem szabad.

Na, ez így eltőt. A tej fölít, azt mondja, öntsem ki a vécébe. A tejfölöt nem tudták értékelni. Otthon édesanyámmal vajat csináltunk, vertük ki. Nem öntöttem a vécébe, a tejfölöket leszedtem, vót egy háromliteres borkán, abba összegyűjtöttem. Tettem bé a kamrába, egy hét alatt teli lett. Olyan finom, mondom a testvéremnek. Végy egy kanalat, azt mondja, addig kavargassad, míg egy lesz, s osztán verjed ki. Megcsináltam a vaját, kivettem a vízből, megcifrátam, s bétettem a kamrába. Azt mondja az asszony nagy mérgesen:

— Mi az isten csudája van a kamrában?

Féltem, reszkettem.

— Vaj — mondom, — Én sajnáltam a tejfölet eldobni, disznó sincs, aminek odaadni.

Megkóstolja.

— Ez vaj, lelkem. Ez jó falusi szokás. Na, Anna, a vaj ára a tied. Te úgy megcsinálod, hogy finomabb, mint az üzleti.

Híttá a szüleit, nézzék meg, mit csinált a leányka. Azontúl minden héten csináltam vaját.

VLE: Bukarestben aztán békerültem ápolónénak egy családhoz, egy bojárhoz. Azért mentem oda, mert ott mind atyhaiak vótak. Ez egy nagy bojér volt Costică Ion, s a fiatal Costică Jarcă. A leánya Duca miniszterhez akart menni — így mondták —, s a földbirtokos nem engedte, hogy a vagyon szétmenjen, s valami onokatestvérihez adta. A leány elmebetegséget kapott, bévítették az intézetbe, de nem tudtak segíteni rajta, visszahozták. Hárman voltunk mellette ápolónak. Amikor rájött a roham, ütötte magát, a lábát dobogtatta. Magában beszélt. Volt, hogy ki is kergetett. Nehéz rohamjai voltak. A lánynak külön lakrésze volt a falusi kastélyban, Purculești-en, Turnu Măgurele mellett, s bent Bukarestben is volt egy háromszobás lakrésze. Mű a másik szobában voltunk, egyedül szeretett lenni egy szobában. Amit kért, mindent oda kellett neki adni, amit parancsolt, teljesíteni kellett. Mindig két lány volt szolgálatban, egy pihent. Nem lehetett, hogy csak egy legyen, mert féltünk.

Valica, így híttak a lányt, engem nagyon szeretett. Mikor nem voltam ott, mindig ordított, hogy engem vigyenek vissza. Chemați pe domnișoara Dimancea, így hívott engem, domnișoara Dimancea, unde este domnișoara Dimancea...

Gazdag család volt, de nem volt szerencsések hezza. Monták, hogy Turnu-Măgurelénél építették azokat a hidakat, s a bojár a munkásokkal nem jól bánt. Mondták azok a családok, akik ott éltek, hogy átok fogta meg őket. Mert a fiukba sem volt örömük. Volt egy asszony, férjhez volt menve, volt három fia. És a fiatalúr a férfi megfogta az asszonnyal. A férfi elővette a revolvert, és azt mondta, ha nem veszi el azonnal feleségül, lelövi. El kellett vegye a barna kicsi asszonyt három serdülő fiúval...

Hat évig voltam náluk. Az első években még jött helyre egy-egy kicsit a leány, de az utolsó évben olyan rohamos lett, nem is tudott magáról semmit. Nem is vitték be Bukarestbe. Jó fizetést kaptam, ezernyolcszáz lejt. A szolgálat könnyű volt, de mégis nehéz. Három évig egyáltalán nem voltam itthon. Akkor az urammal megismerkedtünk, s mindig hívott, hogy jöjjenek haza. Hazajöttem, s többet nem engedtek vissza, férjhez kellett menni. Ez 1933-ban volt. Annyit hallottam, hogy aztán meghalt Valica, s azután az anyja, apja is.

KSI: Kolozsvárról haza kellett jöjjenek, meghalt az édesanyám. Nem volt öreg, negyvenöt éves, de nem vitte doktorhoz édesapám. Utána kikerültem Aradra. Ott jó fizetést adtak, ezer lejt. Két gyermeket gondoztam, mire jöttek haza a nagyságáék, az ebéd az asztalon volt. Legjobb helyt itt voltam, azok becsültek meg a legjobban. Új cselédkönyvet csináltatott, s a betegsegélyzőt is kifizette gazdám, Szerdahelyi Géza. Jelentett bé azonnal. Ha beteg lett a leány, fizette a betegsegélyző. Ma-

radtam volna, de el kellett jöjjenek. Egy rendőr mindenhova elment, ahol magyar leány volt, s kiadta parancsba, hogy tizenkét óra alatt hagyjuk el a várost. Asszonyom belébetegedett, de nem volt mit csinálni. Ahogy jöttünk hazafelé, a vonaton szinte agyonverték a rendőrök, fel volt fordulva a világ, még beszélgetni se volt szabad. Nem volt miért otthon üljek, elmentem Pestre a paprikagyárba. Reggel pótházmesterné voltam, míg megvirradt, a járdát, a lépcsőt megpucoltam. Elszegődtem aztán egy zsidó családhoz, de onnan elkergettek a németek. Kiadták, hogy a zsidók nem szabad cselédet tartanak. Vitték is gettóba a zsidókat. Olyan rendes ember volt a gazdám, hogy mielőtt elvitték volna, keresett egy helyet nekem a mosodában. Kellott menjek a hadiüzembe is dolgozni. Egy reggel menyek oda, hát teljesen le van bombázva. A bombázások alatt annál a mosodásnénál laktam. Mentünk ki falura, vittünk ezt-azt, cipőt, edényt a lebombázott üzletekből, cseréltük el élelemre. Lenyúztuk a lovakat, ahol jobb hús volt, kivágtunk egy darabot, s megfőztük, megettük. Tavasz felé elmentek a németek. Béjöttek az oroszok. Úgy féltünk tőlük, mint a nyavalya. Kiadták, hogy aki haza akar menni, lehet iratkozni. Adtak papírt orosz—magyar leírással. Úgy hozták minket, mint menekülteket...

SLA: Maradtam volna ott a gyerek mellett, de 1940-be haza kellett jöjjenek. Két óra volt adva, hogy esszepakoljunk. Muszáj volt jönni. Asszonyoméék mondták, maradj nekünk, felnevelünk. De jöttünk haza mind a tizennégy leány. Mikor a határnál jöttünk, ijesztgettek, hogy nem engednek át, mert már őrség volt. Szerencsére találkoztunk egy korondi szekeressel, István Marci bácsival, a leánya is velünk volt. Megörvendtünk. A szekérbe belébúttunk, s a határon átjöttünk. Mondták a leányok, hát te igazi jó helyen voltál, hogy fépakoltak, az én asszonyom fukar, nem pakolt semmit. Nekem pakolt, de még sírt es. Mikor két hete volt ennek, már Szőke Áronnéál szolgáltam Korondon. De nem szerettem, mert rengeteg pocegér volt, olyan egérbűz volt a házba. A ruhákat pocegerek között kellett felrakni a padlásra. Két testvérem Pestre ment. Írták, menjek ki oda, mert nem kell annyit dolgozni, s nagyobb fizetés van. 1941-ben elvitt édesanyám oda. Nagy Imre fűszerkereskedőhöz. A nagyeszű leányok nem bírták ezt a helyet. Este tizenkét óráig mértük a lisztet, cukrot, mindent, hogy mikor reggel a kuntsaftok jöttek az üzletbe, csak vágtuk le a jegyeket, s raktuk a csomagokat a pudlira. Éjfél utánig dolgoztunk. Fél háromkor felkeltünk gazdámval a csepeli csamokba vásárolni. Egy kocsi áru vivődött minden reggel. Mire kivirtjadott, reggel hat órára a kirakat meg kellett legyen csinálva. Utána árultunk, tejet, gyümölcsöt mindenfélét. Utána kitakarítottam, vasaltam, amit kellett. Gazdámék úgy akarták, saját

gyermekeknek neveljenek. Az iskolába is beírtak, ott jártam ki a hatot s a hetet. De ahogy jöttek a bombázások, a szülők írták, hogy jöjjenek haza. Én se mertem ottmaradni.

Vasárnap délután

LSE: Csak vasárnap volt kimenő, öt óra után egy-két óra, annál több nem. Elmentünk a barátnőmékhez, egyet sétálni, s mentünk is haza. A sétateren szoktunk találkozni, a Szamos mellett a fák között. Megkérdeztük egymástól, na te hogy vagy, maradtál a helyeden? Voltak ott sófaliak, parajdiak, atyhaiak, kibédiek, makfalviak. Volt egy kicsi terem, ott rendeztek mulatságot, voltak rendezők, azok intézték. Egy-két órára bémentünk. Aki nem ment haza idejiben, aki késett, annak mondtak fel, csapták is el, mert arról tudták, hogy erkölestelen személy, nem tartózkodik hezsa a paranesszóhoz.

SLA: Vasárnap délbe két órakor ebédeltünk, három óráig elmosogattam. Fél négy után elengedtek, négy órától nyolcig. Mentem a testvéremhez. Volt egy nagy kapualja, egy nagy kőkapu. Ott eszegyültünk hárman-négyen, eszórakoztunk. Táncoltunk, tanoltuk a korondi csárdásokat. Voltak olyan menyecske asszonyok, azok szórakoztattak.

KKM: Vasárnap délután volt a kimenő, ha el tudtuk végezni a dolgunkat. Nyolcra haza kellett menni, vacsorát adni, mosogatni. Ok mentek este, a gyermekre ügyelni kellett. Mindenütt volt gyermek, csak ahol utoljára voltam, ott nem. Szebenben az Erzsébet úton volt tánc, az atyhai legények csinálták. Kifogadtak egy termet, s oda gyűlt össze vasárnap délután a székelység.

TOJ: Vasárnap délután a parkban találkoztunk. A legelső kérdés az volt, kaptál-e levelet, mit írtak hazólról, valaki nem beteg-e, valaki nem halt-e meg. Ahajt esszeszöktünk, egy kicsit táncoltunk, hop, hop, hop.

KSI: Szebenben a táncot a Kígyó utcában tartották. Petrás Lajosnak kocsomahelyisége is volt, ott csináltak táncot a sófalviak, atyhaiak, még szüreti bált is. Én nem mentem, örökké beteg voltam. Aradon a Maios partján találkoztunk vasárnap délután.

SLA: Vasárnap délután kettőtől kilencig volt kimenő a pesti fűszerkereskedőnél, többet egyszé se. Mentünk a testvérekkel egy heré. Mind esszekaroltunk falusiakul és mentünk a ligetbe, a baromkertbe. Egyszé már le is fényképeztettük magunkot.

VLE: A nagysága mindig elvitt Tumu-Măgurélebe, hogy egy kicsit sétáljunk. Vasárnap az emberek szépen felöltöztek.

KKM: Színházba, moziba nem jártunk, nem volt arra nekünk módunk. Nem volt pénzünk. Ha volt, azt már haza kellett küldeni.

SLA: Vittek a hajón kirándulni. Moziba csupa kétszer voltam, színházba egyszer. Olyan magaslaton ültünk, hogy alól csak a fejeket láttam, kik játszottak. Én csak úgy elbámultam, eltátottam a számat. Nem emlékszem semmire.

TOJ: A temesvári úr idősebb vót asszonyomnál tíz évvel. Asszonyom ahova ment, én is mentem mindenüvé, színházba, moziba. Nem mint cseléd, mint saját leánya. Neki vót egy fia. Azt akarta, hogy menjek hozzá, legyek a menyje. Ha ment egy kávéházba, úgy mentem vele, mint a saját leánya. Én soha nem fizettem egy lejt se. Jöttek a gavalérok, s kérdezték, megengedi-e, hogy a kisasszont hazakísérjék. Én meg szorítottam a kezét, nehogy megengedje, menjünk hamar haza.

Asszonyom fiának vót egy angolkóros gyermeke. A gyermek annyira hozzám vót szokva, nem durváskodtam véle, megettetem, megmosdattam, tisztába raktam. Későbbben nem akart enni mástól. Úgyhogy vasámaponként, mikor kimenő volt, megkértek jöjjenek haza, a gyermeket etessem meg. Én azt megettetem, de este ugye mentem a nagyságával színházba, moziba. A moziból valami kémnő jut eszembe, az nagyon jó volt.

KKM: Itthon két-három hetet leánykodtunk, mikor szabadságot kaptunk. De inkább nyarára hívtak haza, menni kellett a mezőre. Szemben voltam azért lakodalomban is, az atyhaiak csinálák, úgy, mint otthon.

KSI: Vendégek jöttek vasárnap délután, éppen öltözködtem. Az egyik férfi jön nekem. Maga egy jóképű lány — mondja nekem. Én már ugrottam neki. Gyere el innét, mondta neki a gazdám, mert ez megver. Nem hagytam közeledni senkit.

LSE: Nekem Pesten volt udvarlóm, de azért nem mentem hozzá, mert félttem tőle, hogy lenéz. Én a vüselkedésiből megláttam. A várbán tanultunk valami szerepet a kórházi betegeknek, katonáknak, ő is ott volt velem. Nem ettem meg a kenyeret, csak éppen a végiből levágtam. A kenyeret a tányér szélén hagytam, s a húst is. Én otthon ettem. Mikor kijöttünk, megszólal:

— Bözsi, maga hogy csinál ilyeneket? Maga nem tette a zsebibe azt a kenyeret, azt a húst!

Mondom, hallgasson ide:

— Én egy kilencgyermekes embernek vagyok a leánya, de én még ilyet nem csináltam, hogy amit otthagytam, azt tegyem a zsebembe!

— Akkor miért nem mondta, hogy hozzam el? Tudja, hogy ez nekem egy napi kenyere?

Én végigmértem őt. Az én apám egy hadirokkant szegény ember, s ő egy minisztériumi tisztviselő, de én már resteltem volna ezt megtenni. Ő beszélt tovább is velem, s vett virágot s cukrot.

— Bözsi, maga miért nem áll szóba velem?

— Én nem akarok udvaroltatni. Én a faluban mindig kapok egy olyan szegény ember gyermekét, mint amilyen én vagyok, s tessék békét hagyni, utánam ne tessék járni...

KSI: Az én korombeli leányok mind hazajöttek a szolgálásból, nem maradtak ott, itthon mentek férhez. Egyről tudok, hogy Szebenben ment férhez, Káli Marikáról. Hezzament valami cigánhoz, s azt mondták, hogy az osztán eladta.

Ha a pénzt mind hazaküldi

KKM: Abba kellett járni, hogy spóroljunk. Ezelőtt úgy volt, hogy a leány akkor ügyes, ha a pénzt mind hazaküldi és nem pazar. Én mindig hazaküldtem. Vett édesanyám nekem is belőle, de nem sokat. Felélték. Ugye még két gyermek volt, baj volt. Egy kicsi gyűlt, s osztán vettünk mű es.

TOJ: Asszonyom azt mondta:

— Ezt maga jól jegyezze meg, ha maga egy hónapban keres két lejt, hármat magának nem szabad költeni. Úgy kell költse, hogy egy maradjon meg, s azt letétbe kell helyezze, s még ha teheti, még többet is kell spóroljon. Lehet, hogy férjhez megy, jöhet egy betegség, vagy valamit meg akar venni, s miből veszi meg, ha nem spórol? Annak az asszonynak ezt a beszédjít soha el nem felejtettem. Meg is tartottam.

LSE: Édesapám mindig béjött a fiútestvéremmel Udvarheré. Vettünk cipőt, ruhát, s ami felesleg maradt, avval vett a másik gyermekeknek. Nem azt vettünk, amit én akartam. Ha meg voltak szorulva, akkor az enyimet is elvették.

SLA: Vót ringispil Segesváron, de nem mertünk felülni. Nekitámaszkodtunk a híd karfájának, néztük. Spóroltunk, azért nem ültünk fel. Minden lejt esszetakarítottunk, küldtük haza a szülőknek. Nekem egy év alatt Segesváron javították a fizetést. Pesten a nagyobbik testvéremnek volt nyolcvan pengő, nekem negyven pengő. Egy év után fémentem én is nyolcvan pengőre. Édesanyám tudta, hogy mennyit fizetnek, a nagyobbik testvéremnek adni kellett átal, édesanyámnak el kellett számolni.

VLE: A két hűgom is szolgált velem egyszerre. Egyik kapott nyolc-száz lejt, a másik ezer lejt. Azt a pénzt minden második hónapban küldtük haza. Két év alatt édesanyám megadta az adósságokat. Akkor azt mondta, most már vegyél te magadnak. Én megspóroltam a pénzeimet. Egy utazókosár fenekibe mindig belé tettem a fizetésemet. Amikor jöttem haza egyszer, hoztam tizenhatezer lejt. És mit csináltam? Buta

a fiatal. Édesanyám mind kiadta intereszre azt a pénz, kiadta kölcsön, hogy vegyenek juhokat, tehenet, amit kell, és persze nekem semmit. Nem volt annyi eszem, hogy magamra költsem. Nem tudom, milyen törvény jött bé akkor, hogy az adósságot nem kellett megadják, az a pénz konverzió alá esett. Volt, amelyik becsületes volt, és megadott belőle, de én nem kaptam semmit. Akkor ferhez mentem, és elmentünk Zernyestre. Ott dolgozott az uram, én egy kaszinóba takarítottam.

TOJ: Temesváron nekem jó fizetés volt, s a pénzt mind beraktam a bankba. Nem tettem egy heré, Sófalán es tettem bé s itt Korondon es két heré. Százezer lejnél is több volt már a bankban. Mikor a bankok megbuktak, harminckettőben, az mind egy lejig elment. Ebből nem tudtam semmit se venni. Akkor százezer lejért egy jó belsőséget lehetett venni, csúrt, házat. Ökeme várt, harmincháromban házassodtunk essze.

KSI: A pénzből a stafirungot lassan beszereztem. A tollat a nagyságáéktól esszeszedtem, abból csináltam párnát. Vettem készen es abroszt, mindenfélét. Valahol meg van most is a papír, hogy mim volt, mikor férhez mentem:

*Hozomány**Férjhez menési stafirung felírási jegyzéke
Sükösd Ilonának 1946 év IV 9-én*

<i>Egy vetett ágy</i>	<i>100 000 lej</i>	<i>4 zsák</i>	<i>180 000</i>
<i>1 kanapé</i>	<i>120 000</i>	<i>1 átalvető</i>	<i>40 000</i>
<i>1 halló ágy</i>	<i>110 000</i>	<i>1 kicsi zsák</i>	<i>20 000</i>
<i>1 kredencz</i>	<i>200 000</i>	<i>14 törülköző</i>	<i>280 000</i>
<i>2 szalmazsák</i>	<i>100 000</i>	<i>8 kézimunka</i>	<i>50 000</i>
<i>2 derekaj huzattal</i>	<i>400 000</i>	<i>6 ablakra függöny</i>	<i>100 000</i>
<i>2 vetett ágyterítő</i>	<i>100 000</i>	<i>8 darab takaróruha</i>	<i>140 000</i>
<i>1 cserge</i>	<i>700 000</i>	<i>2 darab kredenc terítő</i>	<i>20 000</i>
<i>8 nagy párna</i>	<i>400 000</i>	<i>4 darab lábas csík</i>	<i>1 000</i>
<i>2 kis párna</i>	<i>40 000</i>	<i>18 sing szőnyeg</i>	<i>180 000</i>
<i>2 gyapjú lepedő</i>	<i>200 000</i>	<i>2 kicsi abrosz</i>	<i>30 000</i>
<i>2 abrosz</i>	<i>150 000</i>	<i>8 darab fejkendő</i>	<i>320 000</i>
<i>1 gyapjú átalvető</i>	<i>50 000</i>	<i>2 lajbis ing</i>	<i>50 000</i>
<i>2 harisnya</i>	<i>50 000</i>	<i>3 fehér szoknya</i>	<i>150 000</i>
<i>2 alsólepedő</i>	<i>100 000</i>	<i>4 darab ing</i>	<i>120 000</i>
<i>2 felsőlepedő</i>	<i>150 000</i>	<i>5 darab melyes kötény</i>	<i>150 000</i>
<i>8 abrosz</i>	<i>600 000</i>	<i>1 kötött szonya</i>	<i>50 000</i>
<i>2 párna huzat</i>	<i>100 000</i>	<i>5 női bugyigó</i>	<i>150 000</i>

1 szoknyának való	50 000	1 hús daráló	15 000
3 lájbi	150 000	1 kávédaráló	15 000
4 rend szövetroha	800 000	2 kicsi lábas	10 000
2 kabát	200 000	2 mázas tepsi	20 000
3 köntös	180 000	2 fődő	10 000
8 blúz	400 000	2 merített kanna	5 000
4 viselő szoknya	120 000	2 darab tál	10 000
1 hárászkendő	100 000	4 darab pléhtányér	8 000
5 kötény	100 000	1 tészta szűrő	5 000
1 essőtartó	100 000	1 kosztos csésze	30 000
1 félkiló gyapjú	20 000	2 plé csupor	4 000
1 diván párna	10 000	4 porcelán csupor	8 000
1 pár csizma	200 000	3 vizes pohár	6 000
1 magas szárú cipő	180 000	1 üveg kancsó	2 000
3 pár félcipő	300 000	1 sőtartó	1 000
1 pár szanda	50 000	1 óra	25 000
8 zsebkendő	8 000	1 olló	2 000
12 pár harisnya	100 000	1 tükör	5 000
4 darab zokni	8 000	1 habverő	110
2 fazék	40 000	1 kávészervíz	5 000
3 lábas	30 000	2 darab mozdotál	30 000
2 dió daráló	20 000		

Összesen = 9083100

Az az kilencmillió nyolcvanháromezer és egyszáz lej végösszegre becsültetett mely összeg a jelen forgalmi értéknél csak mérsékelt közepes ár alapon számított.

Kelt Alsósófalván 1946 ápr. hó 9-én

Becsülő tagok
Cseresznyés Györgyné

Kacsó István,

A fent leírt tárgyakat és értékeket átvettem
Cseresznyés György
Lukács Mihály
Mint tanuk jelenvoltunk.

Poroncs alatt

KSI: Állandóan haptákban kellett állni. Reggel hat órától este tizenegyig poroncs alatt vótunk. A fene egye meg, egészé elhatároztuk, hogy ennek véget vetünk. Egy helyt építettek. Megkérdeztük van-e szükség maleteser leányra.

— Maguk akarnak dolgozni?

— Igen.

— Ha igen, van itt egy bulgár. A megfogadja magukat kapálni, gyomlálni.

Odamentünk. Jött egy román ember a szekérrel, kérdezzük kell-e dolgozni. Megnézett. Kúsasszonyok voltunk öltözve.

— Tü tudtok aratni?

— Igen.

Főzött egy nagy puliszkát, ettünk. Felültetett a szekérre, messze kivitt a szekérrel. Ugy arattunk, mint két bolond, hogy lássák, tudunk dolgozni. Volt egy akkora leánya az embernek, mint mű.

— Úgy arass, mint ezek ne — mondta az ember a leányának. Minden napra kaptunk száz lejt, ennyi volt a napszám. A társam, a siklódi leány valahova elment, én egész nyáron ott dolgoztam, a többi mind román leány volt, csak én voltam magyar. Lovat vezettem a szántásban, esténként kötöttük essze a karalábét, raktuk kosarakba.

TOJ: Esszefalákoztam Temesváron egy barátnőmmel, mikor újból visszamentem. Ő szobaleány volt egy szanatóriumban. Te, azt mondja, kellene oda egy leány, szólok a doktor úrnak.

— Te Ilona, én vissza kell menjek a kifőzdésnéhez, mindenem ott van.

— Hadd el, itt sokan vagyunk, itt jobban telik. Az ember este legálább hancúrozik s jobban telik.

Vótunk vagy tizenketten leányok. Mind idevalók, majdnem mind korondi leány, vót siklódi, vót makfalvi, parajdi, sófali, mind székeley leányok vótunk.

Annyira szerettek ott engem a betegek, hogy abból a pénzből, ami tringertet kaptam, abból vásároltam magamnak stafírungot. Rendesen reggel bémentünk, aki magatehetetlen beteg volt, azt megmosdattuk. Megágyasztunk, megreggeliztettük. Azután a parkettet kellett pucolni, hogy olyan volt, mint a tükör. Nekem volt öt szobám, egy fürdőszobám, egy véce s egy nagy-nagy folyosó. Addig a szobába nem lehetett bélépni, míg ki nem volt minden takarítva. A betegek mind nagy urak voltak, ügyvédek, doktorok, gyárosnék.

Az igazgató kért a doktor úrtól két szobaleánt. Az egyik valamiért nem tetszett a nagyságának, s mindenképpen úgy akarta, hogy én men-

jek át. De hát én ezt nem tudtam, hogy átal akarnak vinni, amíg egyszer a doktor úr azt nem kérdezte, hogy szeretnék-e az igazgató úrékhoz átmenni, vagy inkább maradnék az osztályon.

— Hát — mondom —, doktor úr, én már meg vagyok szokva az osztályon, mit járnak én oda?

Ebből osztán úgy eszevesztek miattam, hogy valami három hónapig a köszönésemet se fogadta az igazgatóné. Mikor megszólalt, azt mondja:

— Maga attól félt, hogy én leányhússal élek. Nem ettem volna meg én se jobban, mint itt az osztályon.

De hát én ott jobban szerettem, mert nem parancsolt egy asszony se. Nekem vót elég vikotám vélek. Állandó parancs volt a nagyságáknál.

Én az osztályon tanultam a dolgot, s abba jártam, hogy elvégezzem, s ott nem volt az az állandó parancs. Nem volt egy asszony mindig a hátam mögött. Ott már fizetett szabadságot kaptam, két hetet. Azoknak járt, akik legalább egy évet dolgoztak. Azt mondta a doktor úr, maga ne menjen falura, kár hogy falura menjen férhez. Maradjon itt, s csinálunk magából egy ápolónét.

LSE: Volt ott egy iskola az erdő alatt, Budán, s én mindenáron oda akartam menni, hogy az iskolába kerüljek be. Én úgy akartam, hogy dolgozzak, s közbe tanuljak is, de nem lehetett. Meg kellett volna fizessem a tanárokat. Nekem ehhez nem volt tehetségem. Szóltam a testvéremnek, segíj, te, hogy tanuljak, ott dolgozok, kosztot kapok, csak ruha kell. Azt mondta:

— Hadd el! Ne légy te nagysága! Jól van úgy, ahogy van. Én miből segíljelek?

Osztán úgy maradtam ott az iskolában mint kiszolgálólány.

VLE: Én már annyira kerültem volt... nem is tudom, miért ültem ott. A sok féléstől vagy mitől megkaptam a malária betegséget. Mikor hazajöttem hosszú ideig rázott a hideg. Eltöltöttem ott a fiatalságomat. Nem mondhatom, hogy egy kicsi jó életem lett volna, mert mindig másnak dolgoztam.

TOJ: Vót egy román főorvosné, beteg, trombózisa vót, deréktől lefelé a két lábát nem tudta mozdítani. Mikor bémentem a szobába, köszöntem, minden, de nem fogadta, a fejével a fal felé fordult. Mondom az ápolónőnek, vajon nem süket-e vaj mi. Nem, azt mondja, haragszik az orvosra, hogy a leányt miért tette el. Na, gondoltam, megszólal nemsokára. A szobát kitakarítottam, ajtót, ablakot megpuoltam, még a kilincs reze is fénylett. Olyan szeretettel csináltam ott mindent, hogy még ma is csinálnám. Hát egy hét múlva úgy beszél velem, mint galamb. Ahol megfordult egy székelő leány, oda már többet nem kellett más.

KKM: Én a munkát szerettem, megcsináltam és kész. Mikor főzni kellett, főztem, mikor mosni kellett, mostam és kész. Édesanyám itthon tanított, tízéves koromtól a laskát meggyúrtam, dagasztani is tudtam, édesanyám sokat volt gyermekágyban. Láttam, hogy kell eresztéket csinálni. Szerettkék az atyhai leányokat, hogyne, mind ügyesek voltak, tiszták. Olyan rossz hely nem tudott lenni, ha jól csinálta, hogy azt mondják, maga nem kell.

SLA: Utánam a korondiaknak nagy becsületjek vót.

LSE: Főzésben, háztartásban, illemben, megjelenésben lehetett látni, hogy ki szolgált. Csak ragadott rea valami.

KSI: (saját kézzel írott ételreceptek az Aradon, 1939-ben kiállított betegsegélyző könyvecske üres lapjain — Carnet de asigurare pe anii 1939—1942 Asigurat Sükösd Elena Ocupația Servitoare); tojásos rudacska, kelkáposzta főzelék, tök főzelék, burgonyás kifli, lebencs leves, női szeszély, rétes tészta, képviselő fánk, lekvár eltevés, tojásos torta, burgonyás torta, kukorica torta. Mijen díjétát adunk, akinek sok a gyomor savja könyű vegyes ételeket, főzeléket által törve és rántás nélkül, husokat főve...

Próbálkoztam, hogy az éveimet összeszedjem

VLS: O, nekem nincs meg a cselédkönyvem. Mikor az átvonulás lett, elveszett. Nem törődünk akkor vele, talán odaadtam a gyermekeknek játszani. Ha nekem meglett volna a cselédkönyvem, most jó nyugdíjat kapnék. Csak férjhezmenés előtt tíz évet szolgáltam. Így most csak az uram után kapok egy kicsi nyugdíjat.

KKM: Cselédkönyvem volt, csak a betegsegélyzőt nem fizette, Felit a gazdáék, s felit munkáért kellett fizessük. Így gondolom, nem tudom tisztán, Ők kellett volna felvilágítsanak, hogy ez a nyugdíjalapra megy. Én próbálkoztam, hogy az éveimet összeszedjem. Most hat évvel ezelőtt indultam meg, mondták, ha tanú van, hogy szolgáltam, akkor megkapjuk. De nem lehetett, mert kellett a betegsegélyző, az meg nekünk nem volt. A cselédkönyvem is odalett. Elmentem Szebenbe, de nem volt kivel értekezsek, hogy igazolják az éveimet. Az öregek meghaltak. A kisasszony mikor férhezment, kimentek Palesztinába. Kollektív nyugdíjam van.

LSE: Jó, hogy bé voltam jelente a rendőrségen, de kellett fizetni valami szindikátus alapokat. Aki fizette, azt fel kellett mutatni, annak beletudták a munkaidőbe. Nekem ezek nem voltak meg, hiába volt cselédkönyvem. Fenn dolgoztam, osztán lebetegedtem, s most itt vagyok. Nem dolgoztam annyit, hogy nyugdíjam legyen.

TOJ: Nekem Temesváron a szanatóriumban munkakönyvet csináltak vót, észe még most es ott van. Balázs Márta kolléganóm még tovább ottmaradt a szanatóriumban. Ha ő megmondta volna nekem, mikor vizsgálták a munkakönyveket, hát én esze tudtam volna szedni az éveket, hogy kapjak nyugdíjat, de most mivel igazolom, hogy hol s merre dolgoztam? Így semmit se kapok.

KSI: Aradon más cselédkönyvet csináltak, hogy ne legyen sok béírás. Azt jobban megfogadták, aki sokáig volt egy helybe, tudják, hogy nem egy tekerdő. Jó információ volt az. Aradon a betegsegélyzőt is fizettük. A mosóné osztán Pesten azt a cselédkönyvet kicserélte munkakönyvre. Értékesebb — azt mondja — a cselédkönyvnel a munkakönyv.

MUNKAKÖNYV

Sükösd Ilona kézilány számára

Születési helye: Alsósófalva község, Udvarhely vármegye

A munkanem (szakma), amelyben működik: fehérneműtisztító

Kiadott a Budapesti Fehérneműtisztító Ipartestület által 1944. évi május hó 16. napján.

SZEMÉLYLEÍRÁS

A munkakönyv tulajdonosának

Születési éve és vallása: 1914. ref.

Termete: közép

Arca: hosszás

Szeme: kékes szürke

Szemöldöke: barna

Orra: rendes

Szája:

Fogai: hiányos

Haja: barna

Szakáll: —

Különös ismertető jelei: vakbélműtéti sebhely

Foglalkozás: kézilány.

Osztán 1946 után nem voltam állami munkán, hogy kaptam volna egy kicsi nyugdíjat. Hús esztendőt szolgáltam, tizenhárom éves koromtól harminckét éves koromig. Legalább száz lej nyugdíjam volna annyi év után. A legkisebbik testvéremnek több esze volt. Nem ült meg a szolgálásban, csúf szája volt, a fáskamrában hált sokszé. Ott-hagya s elment állami munkára. Most jó nyugdíja van, élvezi!

TOJ: Most megfordult, a gyárosok vadnak előnyben. Most a szolgálót lenézik.

LSE: Mikor ezekről kezdek beszélni a fiainak, félbeszakít:

— Édesanyám, azt gondolod, hogy ezeket a meséket valaki elhiszi? Olyankor a szívemet szorongatja valami.

*

Utolsó beszélgetésünkön mondta Kacsóné Sükösd Ilona:

— Tudja, van ez a májusi bogár, cserebogár vagy mi, mű úgy hívjuk búsbogár. A gyermekek játszodnak vele. Megfogják, a szárnyába belészúrnak egy tőt, s osztán a tőt egy fába beléütik. A bogár repül kereken, mind egyfelé menyen, nem tud rendesen repülni. Ezt úgy hívják: *gúzssekér*. Ilyen volt a mű sorsunk is a szolgálásban, esztendőről esztendőre.

Egy hét múlva már csak e gúzssekérsors írott dokumentumait kérhettem el Kacsó Pista bácsitól. Ilona néni emlékeit is a sírba vitte.

